

1.12.2016

Dnro 893/4/16

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Matti Vartia

ELINKAUTISVANKIEN AVOLAITOKSEEN SIIRTÄMISEN EDELLYTYKSET

1 KANTELU

Elinkautisvanki (jäljempänä kantelija) arvosteli 28.2.2016 oikeusasiamiehelle osoittamassaan kirjeessä arviointikeskuksen menettelyä avolaitokseen siirtämistä koskevassa asiassa. Arviointikeskus on tehnyt kaksi kielteistä päätöstä kantelijan avolaitokseen määräajaksi siirtämistä koskeviin hakemuksiin perustellen päätöksiä vangin avolaitokseen sijoittamisesta koskevalla ohjeella ja valtakunnallisella käytännöllä. Kantelijan mukaan kaikki vankeuslaissa avolaitokseen sijoittamiselle asetetut edellytykset täyttyvät kuitenkin hänen kohdallaan.

- - -

3 RATKAISU

3.1 Oikeusohjeita

Vangin siirtämisestä suljetusta vankilasta avolaitokseen säädetään vankeuslain 6 luvun 1 §:ssä. Sen mukaan vanki voidaan rangaistuksen pituudesta riippumatta siirtää suljetusta vankilasta avolaitokseen määräajaksi tai rangaistuksen jäljellä olevaa osaa suorittamaan ottaen huomioon sen, mitä 4 luvun 8 §:ssä säädetään, jos:

- 1) avolaitokseen siirtäminen edistää rangaistusajan suunnitelman toteutumista;
- 2) vanki soveltuu avolaitoksessa järjestettävään tai muuhun avolaitoksen hyväksymään toimintaan;
- 3) voidaan pitää todennäköisenä, että vanki noudattaa avolaitoksen järjestystä, ei syyllisty rikokseen eikä poistu avolaitoksesta luvatta; ja
- 4) vanki sitoutuu olemaan käyttämättä päihdyttäviä aineita ja rikoslain 44 luvun 16 §:ssä tarkoitettuja dopingaineita sekä sitoutuu 16 luvun 7 §:n 3 momentissa tarkoitettuun päihdeettömyyden valvontaan.

Vankeuslain 4 luvun 8 §:n 1 momentissa säädetään vankilaan sijoittamisen yleisperiaatteista. Sen mukaan sijoitettaessa vankeja vankilaan on otettava huomioon rangaistusajan suunnitelman mukaisesti vangin kotipaikka, yhteyksien säilyminen lähiomaisiin tai muihin läheisiin, ikä, sukupuoli, terveydentila, rangaistuskertaisuus, vangin aikaisempi rikollisuus ja vangin oma toivomus sekä mahdollisuudet sijoittua rangaistusajan suunnitelman edellyttämään toimintaan. Sijoituspäätöstä tehtäessä tulee lisäksi kiinnittää huomiota vangin mahdollisuuksiin hoitaa vankeuden täytäntöönpanoon liittyviä asioita omalla kielellään. Vankia ei tule sijoittaa suljettuun vankilaan tai vankilan osastoon kuin vankilan järjestys ja turvallisuus sekä vankilassa pitämisen varmuus edellyttävät. Lisäksi on otettava huomioon, mitä 9 §:ssä säädetään.

Vankeuslain 6 luvun 6 §:n mukaan vangin siirtämisestä rikosseuraamusalueella päättää arviointikeskuksen johtaja tai työjärjestyksessä määrätty arviointikeskuksen johtajan sijaisena toi-

miva virkamies. Arviointikeskuksen johtaja voi siirtää päätösvaltaa asiassa myös rangaistusajan suunnitelmassa nimetyille vankilan johtajalle.

Elinkautisvankien ehdonalaisesta vapauttamisesta säädetään rikoslain 2c luvun 10 §:ssä. Sen mukaan elinkautiseen vankeuteen tuomittu voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt kaksitoista vuotta. Kahtakymmentäyhtä vuotta nuorempana tehdystä rikoksesta elinkautiseen vankeuteen tuomittu vanki voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan, kun vankilassaoloaikaa on kertynyt kymmenen vuotta.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö on antanut ohjeen Vangin sijoittamisesta tai siirtämisestä avolaitokseen ja avolaitoksesta suljettuun vankilaan (2/004/2015). Sen mukaan

4. Sijoitus suljetusta laitoksesta avolaitokseen

Rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa, tarkennettaessa ja päivitettäessä tulee arvioida, onko vankilla edellytykset avolaitossijoitukseen ja motivoida häntä avolaitossijoitukseen. Vankilan tulee huolehtia siitä, että vangin rangaistusajan suunnitelman toteutumista tuetaan ja suunnitelma on ajan tasalla aina kun avolaitosasia siirretään arviointikeskukseen päätettäväksi. Rangaistusajan suunnitelman mukaisessa työskentelyssä keskitytään avolaitossijoitusta ja uusimisriskin vähentämistä edistävien tekijöiden vahvistamiseen.

Vangin taustatietojen, vankila-aikaisen käyttäytymisen ym. perusteella arvioidaan, mitkä tekijät ennustavat sopeutumista avolaitosolosuhteisiin, avolaitoksen järjestyksen noudattamista, rikoksista pidättäytymistä sekä avolaitoksessa pysymistä. Jos vangin arvioidaan soveltuvan avolaitokseen, tulee arviointikeskuksen pyrkiä löytämään sellainen avolaitos, jossa järjestettävään tai jonka hyväksymään toimintaan vanki soveltuu. Avolaitossijoituksen ehdoksi voidaan asettaa, että vanki antaa virtsa- tai sylkinäytteen taikka suorittaa puhalluskokeen ollessaan suljetussa laitoksessa.

Varsinkin pitkää rangaistusta suorittavien vankien kohdalla avolaitossijoitus on usein tarkoituksenmukaista toteuttaa määräaikaisena. Tällöin sijoitukselle määritellään tavoitteet ja seurataan niiden toteutumista. Jos avolaitossijoitus onnistuu osittainkin, sitä voidaan jatkaa, tarvittaessa edelleen määräaikaisena. Elleivät tavoitteet toteudu lainkaan, voi olla tarpeen jatkaa rangaistusajan suunnitelman mukaista toimintaa suljetussa vankilassa. Sijoittaminen avolaitokseen toteutetaan edellytysten täytyessä niin hyvissä ajoin, että hallittu asteittainen vapauttaminen mukaan lukien riittävä aika valvotun koevapauden valmistelu on mahdollista.

5. Avolaitossijoituksen arvioinnissa huomioon otettavia tekijöitä

Avolaitosharkinnassa sijoitusta edistäviä tekijöitä

Avolaitossijoitusta edistää, jos vanki pyrkii myönteiseen muutokseen, päihteettömyyteen ja hänellä on onnistuneita vankilan ulkopuolisia käyntejä ja saattamattomia poistumislupia, varsinkin jos niitä on useita. Saatetut poistumisluvat eivät yksin riitä ennustamaan avolaitoksessa pysymistä. Kokonaan rangaistusta tai elinkautista rangaistusta suorittavilta yhtenä luottamuksen osoituksena voidaan pitää yön yli kestäneitä onnistuneita saattamattomia poistumislupia.

Avolaitossijoitusta puoltavia tekijöitä ovat laitosjärjestyksen ja rangaistusajansuunnitelman pääasiallinen noudattaminen ja mahdollisuus osallistua avolaitoksessa rangaistusajan suunnitelman mukaiseen toimintaan. Merkityksellistä on rikkeettömän käyttäytymisen todennäköisyys ja se, että vanki on toiminnallaan ja käyttäytymisellään osoittanut pyrkimystä noudattaa vankilan järjestystä ja rikoksettomuutta.

3.2

Tapahtumat ja saadut selvitykset

A:n vankila esitti arviointikeskukselle 17.6.2015 kantelijan siirtämistä poikkeustapauksena määräaikaisesti, 31.12.2016 asti B:n vankilaan (avolaitos) puutarhurin viheralan koulutusohjelman loppuun saattamiseksi. Esitystä puolsi A:n vankilan henkilökunta erittäin laajasti; opinto-ohjaaja, kaksi erityisohjaajaa, kaksi ohjaajaa, työnjohtaja, pastori, rikosseuraamusesimies ja

vartija. Lausunnoissa mainittiin puoltavina seikkoina kantelijan hyvää suoriutumista opinnoissa ja niihin motivoitumista, edistymistä rangaistusajan suunnitelman mukaisissa tavoitteissa ja asiallinen käytös. Vankilan turvallisuusarviointitiimin (TAT) arvioin mukaan kantelija ei myöskään tarvitse suljetun vankilan valvonnan tasoa eikä tiedossa ole turvallisuusperusteista estettä kantelijan sijoittamiseen avolaitokseen jo tuomion tässä vaiheessa.

Arviointikeskus teki esitykseen kielteisen päätöksen 30.6.2015. Päätöksen perusteluiden mukaan kantelijan avolaitossijoitus on Rikosseuraamuslaitoksen avolaitosohjeen (2/004/2015) vastainen, eikä ole esitetty riittäviä perusteita poiketa valtakunnallisesta käytännöstä. Päätöksessä todettiin lisäksi, että kantelija aikaisin vapautumisaika on 23.8.2023, jonka vuoksi avolaitokseen siirtyminen tuomion tässä vaiheessa on selvästi ennenaikaista sekä Rikosseuraamuslaitoksen suositusten ja vankien yhdenmukaisen kohtelun vastaista.

Kantelija haki itse 24.11.2015 määräaikaista siirtoa B:n vankilaan samalla perusteella puutarhurin perustutkinnon loppuun saattamiseksi. A:n vankilan henkilökunta puolsi edelleen kantelijan siirtämistä avolaitokseen ja tällä kertaa puoltajina oli lisäksi apulaisjohtaja ja psykologi. B:n vankila puolsi myös kantelijan siirtämistä B:n vankilaan.

Arviointikeskus teki asiassa uudelleen kielteisen päätöksen 15.12.2015. Päätöksen perusteluiden mukaan koulutusohjelman loppuun suorittaminen ei ollut riittävä peruste avolaitossijoitukseen, eikä sijoitukselle ole vankeuslain 6 luvun 1 §:n mukaisia riittäviä perusteita. Lisäksi päätöksessä vedottiin myös muihin edellisen päätöksen perusteluihin.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksiköstä 30.11.2016 saadun tiedon mukaan arviointikeskus on tehnyt 2.11.2016 myönteisen päätöksen kantelijan määräaikaisesta siirtämisestä B:n vankilaan 28.2.2017 asti.

Arviointikeskuksen johtajan selvityksen mukaan avolaitossijoitusta rajoittaa vankeuslakia tulkitseva valtakunnallinen käytäntö ja Rikosseuraamuslaitoksen ohje. Valtakunnallisen käytännön mukaisesti avolaitossijoitus tulee mahdolliseksi tuomion viimeisellä kolmanneksella. Pitkäaikaisvankien kohdalla ohjeessa suositellaan saattamattoman, yön yli kestäneen poistumisluvan toteuttamista ennen avolaitosharkintaa.

Kantelijalla tulee 12 vuotta suoritettua vankilassaoloaika 23.8.2023. Maaliskuussa 2016 vankiloiden kirjoilla olevista 197 elinkautisvangista avolaitoksissa oli 55 vankia ja heidän aikaisimmat vapautumisajankohdat olivat seuraavat: 1 vangilla (määräaikainen 3 kuukauden sijoitus) vuonna 2020 tai sen jälkeen; 4 vangilla vuonna 2019; 9 vangilla vuonna 2018; 11 vangilla vuonna 2017; 10 vangilla vuonna 2016; 20 vangilla vuonna 2015 tai sitä ennen.

Kantelijan kohdalla siirtoa on puoltanut sekä avolaitos että lähettävä vankila ja se, että hänen rangaistusajan suunnitelman on edennyt moitteitta. Kantelijan avolaitokseen siirtyminen on mahdollista myös ennen hänen kesällä 2019 olevaa loma-aikaansa. Arviointikeskus on tehnyt yksilöllisiä poikkeuksia ohjeesta ja aikaistanut elinkautisvankien suositusten mukaisia avolaitossijoituksia. Selvityksessä katsotaan, että arviointikeskus ei ole asiassa toiminut vankeuslain, arviointikeskukselle annettujen ohjeiden eikä niitä tulkitsevien vallitsevien käytäntöjen vastaisesti.

Arviointikeskuksen johtaja on toisen elinkautisvangin tekemään kanteluun (988/4/16, 28.4.2016) antamassaan selvityksessä perustellut tarkemmin mihin edellä mainittu valtakunnallinen käytäntö elinkautisvankien avolaitokseen sijoittamisessa perustuu. Selvityksessä hän totesi seuraavaa.

Rikosseuraamusviraston ja silloisten sijoittajayksiköiden (nykyisten arviointikeskusten) välisissä keskusteluissa vuonna 2007 selvitettiin sitä, mitä ”tuomion loppupuoli” pääsääntöisesti tarkoittaa elinkautisvankien kohdalla. Jos elinkautisvangin 12 vuoden määräaika jaetaan vain kahteen osaan, tulee teoreettiseksi rajaksi kuusi vuotta. Rikosseuraamusesimiesten rangaistusajan suunnitelmaa koskevassa käsikirjassa puhutaan tuomion aloittamisvaiheesta, suorituvaiheesta ja vapauttamisvaiheesta jokaisen ollessa noin kolmasosa suoritetusta ajasta. Elinkautisvankien suoritettavan tuomion loppupuoli olisi siten noin neljä vuotta aikaisimmasta mahdollisesta vapauttamisajankohdasta. Tuolloin tehdyssä linjauksessa neljän vuoden käytäntö vakiintui lähes vallitsevaksi käytännöksi kaikissa sen aikaisissa sijoittajayksiköissä ja käytäntö on jatkunut myös nykyisten arviointikeskusten toiminnassa.

Arviointikeskuksen johtaja on vuodesta 2007 lähtien kertonut antaneensa seuraavaa ohjeistusta elinkautisvankien avolaitokseen sijoittamisesta: kaksi vuotta ennen Helsingin hovioikeuden aikaisinta vapauttamisajankohtaa on rajapinta, jolloin tulee selvittää avolaitosedellytykset, jollei tuomittu ole jo avolaitoksessa. Kolme vuotta ennen 12 vuoden määräaikaa on hyvä ajankohta tehdä avolaitossijoitus, koska vangin poistumisluvista on tällöin kokemuksia. Kolme vuotta riittää mahdollisen kuuden kuukauden valvotun koevapauden ohella myös pitkäaikaisen, ammattikorkeakoulutasoisen ammattitutkinnon suorittamiseen avolaitoksessa. Yli neljä vuotta ennen määräaikaa avolaitossijoitus voidaan tehdä sellaisin erityisin perustein, jotka liittyvät rangaistusajan suunnitelman keskeisiin tavoitteisiin ja samalla alentavat riski- ja tarvearviossa ilmenneitä riskitekijöitä tai edistävät muuten yhteiskuntaan integroitumista vahvistamalla esimerkiksi suojaavia tekijöitä.

Arviointikeskuksen johtaja katsoo, että Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö on sittemmin vahvistanut edellä todetun jo vuodesta 2007 vallinneen käytännön elinkautisvankien avolaitokseen sijoittamisesta edellä mainitussa ohjeessa (2/004/2015). Johtaja viittaa viitataan ohjeen kohtaan 5, jossa mainitaan avolaitosharkinnassa sijoitusta edistävästä tekijöistä. Sen mukaan elinkautista rangaistusta suorittavalla yhtenä luottamuksen osoituksena voidaan pitää yön yli kestäneitä onnistuneita saattamattomia poistumislupia.

Aluekeskuksen lausunnon mukaan arviointikeskuksen johtajan harkintavalta vangin siirtämistä koskevassa asiassa on vankeuslain 6 luvun 1 §:n mukaan verrattain laaja. Kantelijan sijoituspäätösten perustelut ovat kuitenkin ongelmallisia suhteessa tapauskohtaisesti ja yksilöllisesti suoritettavassa päätösharkinnassa arvioitavaksi asetettuihin edellytyksiin. Elinkautisvangin avolaitokseen sijoittamisen ennen rangaistusajan viimeistä kolmannesta ei myöskään voida katsoa olevan Rikosseuraamuslaitoksen antamaan ohjeeseen kirjattujen ilmaisujen tai sanamuodon vastaista.

Kantelijan tapauksessa kyse on ollut opintojen jatkamiseksi välttämättömästä siirrosta avoimpiin olosuhteisiin. Opiskeluun liittyvä tavoite on neljäntenä hänen rangaistusajan suunnitelmassaan. Suunnitelmaan tehtyjen kirjausten perusteella kantelija on edistänyt myös suunnitelman ensimmäistä tavoitetta käsitellä syykseen katsottua rikosta yksilötyönä yhdessä vankilan psykologin kanssa. Toiseksi asetettua päihdekuntoutukseen liittyvää tavoitetta kantelija on puolestaan edistänyt osallistumalla toimintaohjelmaan ja asumalla vankilan päihdeettömällä osastolla. Kolmanteen tavoitteeseen liittyen hän on suorittanut Cognitive skills -ohjelman jälkimmäisen sijoituspäätöksen tekemisen aikoihin. A:n vankilan henkilökunta on puoltanut avolaitossijoitusta juuri rangaistusajan suunnitelman edistämiseksi. Arviointikeskuksen päätöksen perusteluissa ei kuitenkaan ole arvioitu ollenkaan avolaitossijoituksen mahdollisuutta rangaistusajan suunnitelman edistymisen näkökulmasta.

Perusteluissa ei myöskään ole viitattu sellaisiin seikkoihin, joiden johdosta voitaisiin pitää todennäköisenä, ettei kantelija soveltuisi avolaitoksen toimintaan, noudattaisi avolaitoksen järjestystä, poistuisi avolaitoksesta luvatta, syyllistyisi rikokseen tai jättäisi sitoutumatta päihdeet-

tömyyteen. Edelleen perustelua, jonka mukaan yksittäisen elinkautisvangin sijoittaminen avolaitokseen on yleisesti noudatetun käytännön vastainen, voidaan pitää ongelmallisena yksittäisen vangin tilanteeseen perustuvassa päätösharkinnassa.

Lähtökohtaisesti laissa avolaitossijoitukselle asetettujen edellytysten voidaan katsoa täyttyvän vakavaan rikokseen syyllistyneen ja elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomitun henkilön kohdalla rangaistusajan myöhemmässä vaiheessa. Kantelijan tapauksessa Rikosseuraamuslaitoksessa noudatetun lähtökohdan voidaan kuitenkin katsoa olevan ongelmallinen suhteessa useaan sijoitusta vahvasti puoltavaan seikkaan. Rikosseuraamuslaitoksessa muodostuneen soveltamiskäytännön ei voida katsoa perustuvan suoraan sijoittamista ja siirtoa koskevien säännösten lähtökohtiin ainakaan sellaisia elinkautisvankeja koskevassa päätösharkinnassa, joiden kohdalla muut erityiset edellytykset täyttyvät.

Yhdenmukaisen päätösharkinnan turvaamiseksi on perusteltua, että pitkäaikaisvankien sijoituksissa noudatettavista yleisistä lähtökohdista keskustellaan päätöksentekijöiden kesken. Käytäntö ei kuitenkaan saa vaikuttaa tapauskohtaiseen kokonaisharkintaan siten, että lopputulos muodostuu asianomaisen kannalta epäjohdonmukaiseksi tai kohtuuttomaksi. Edelleen jäljellä olevaan rangaistusaikaan liittyviä yleisiä linjauksia ei ole mahdollista käyttää harkinnan ja päätöksen perusteena ilman, että laissa avolaitossijoitukselle asetettavia edellytyksiä tarkastellaan tapauskohtaisesti myös suhteessa asianosaisena olevan vangin yksilöllisiin olosuhteisiin.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön lausunnon mukaan elinkautisvankien avolaitokseen sijoittamisen kriteereistä ja niiden perusteista säännellään vankeuslain 6 luvun 1 §:stä, eivätkä ne lain mukaan eroa muita vankeja koskevista kriteereistä. Keskushallintoyksikkö katsoo, että vankeuden täytäntöönpanon tavoitteiden mukaista on se, että elinkautisvankien sijoittaminen avolaitokseen määräaikaisesti tai muuten arvioidaan laissa asetettujen edellytysten valossa tapauskohtaisesti, eikä kategorisia rajoituksia elinkautisvankien sijoittamiselle avolaitokseen vasta tuomion viimeisellä kolmanneksella voida perustella lain näkökulmasta. Tällaista rajoitusta ei myöskään sisälly Rikosseuraamuslaitoksen ohjeeseen vangin sijoittamisesta tai siirtämisestä avolaitokseen ja avolaitoksesta suljettuun vankilaan (2/004/2015).

Keskushallintoyksikkö katsoo, että elinkautisvankien sijoittamista avolaitokseen tulee arvioida aina tapauskohtaisesti laista ilmenevien avolaitokseen sijoittamisen edellytysten valossa. Mikäli nämä edellytykset täyttyvät, voidaan vanki siirtää avolaitokseen vankeuslain 6 luvun 1 §:n 1 momentin mukaisesti rangaistuksen pituudesta riippumatta. Siihen, missä vaiheessa rangaistusta elinkautisvanki voidaan sijoittaa avolaitokseen ei voida antaa täsmällistä vastausta, koska avolaitokseen sijoittamisen tulee perustua aina tapauskohtaiseen kokonaisharkintaan. Vaikka avolaitokseen sijoittaminen käytännössä on yleensä ajankohtaista tuomion loppupuolella, ei tämä tarkoita sitä, etteikö niin elinkautisvangin kuin myös muun vangin siirtäminen avolaitokseen esimerkiksi määräaikaisesti rangaistusajan suunnitelman toteutumisen edistämiseksi olisi lain esitöissä kuvatulla tavalla mahdollista.

Valtakunnallinen käytäntö tai keskushallintoyksikön laatiman ohjeen tulkinta ei voi johtaa siihen, että elinkautisvangin avolaitossijoitus olisi ”automaattisesti” ajankohtaista aikaisintaan tuomion viimeisellä kolmanneksella. Avolaitossijoituksen ajoittuminen yleensä tuomion loppupuolelle on loogista asteittaisen vapautumisen näkökulmasta; rangaistusajan loppupuolelle tultaessa rangaistusajan suunnitelman tavoitteet ovat usein siinä määrin toteutuneet, että suunnitelman edistäminen vaatii siirtymistä avoimpiin olosuhteisiin. Tuomion loppupuolella voidaan myös kertyneen vankituntemuksen perusteella luotettavammin arvioida sen todennäköisyyttä, soveltuuko vanki avolaitoksen toimintaan ja noudattaako hän avolaitoksen järjestystä.

Toimintaa ohjaavien suuntaviivojen olemassaolo osaltaan auttaa turvaamaan vankien yhdenmukaista kohtelua, mutta valtakunnallisella käytännöllä tai sovitulla suosituksilla ei voida syrjäyttää lain sanamuotoa ja jättää yksittäistapauksellista harkintaa suorittamatta.

Rikosseuraamuslaitoksen ohjeen vangin sijoittamisesta tai siirtämisestä avolaitokseen ja avolaitoksesta suljettuun vankilaan (2/004/2015) tarkoituksena on antaa sijoituspäätösten tekijöille ohjeita siitä, minkälaisia asioita tulisi ottaa huomioon arvioitaessa vankeuslain 6 luvun 1 §:n avolaitossijoituksen edellytyksiä. Ohjeessa todetaan muun muassa, että kokonaan rangaistusta tai elinkautista rangaistusta suorittavilta yhtenä luottamuksen osoituksena voidaan pitää yön yli kestäneitä onnistuneita saattamattomia poistumislupia. Kyseinen Rikosseuraamuslaitoksen ohje ei rajoita arviointikeskusten harkintavaltaa avolaitossijoituksista päätettäessä.

- - -

3.4

Kannanotot

3.4.1

Elinkautisvankien avolaitokseen siirtämisen edellytykset

Vankeuslain 6 luvun 1 §:ssä säädetään millä edellytyksillä vanki voidaan siirtää suljetusta vankilasta avolaitokseen. Pykälässä on selvästi ja yksiselitteisesti todettu, että vanki voidaan ”rangaistuksen pituudesta riippumatta” siirtää avolaitokseen joko määräajaksi tai rangaistuksen jäljellä olevaa osaa suorittamaan, kunhan vain kaikki neljä avolaitoksen siirtämisen perustetta täyttyvät. Vankeuslaissa ei ole asetettu elinkautisvangeille muista vangeista eroavia edellytyksiä avolaitokseen siirtämiselle, vaan samat edellytykset koskevat kaikkia vankeja.

Lain esitöissä (HE 263/2004 vp s.154-155) on tarkemmin selvitetty mitä tarkoitetaan sillä, että vanki voidaan siirtää avolaitokseen ”rangaistusajan pituudesta riippumatta”. Hallituksen esityksen yksityiskohtaisten perusteluiden mukaan ”avolaitokseen siirtämiselle ei esitetä ehdottomia rangaistusajan pituuteen liittyviä edellytyksiä. Selvyiden vuoksi asiasta ehdotetaan nimenomaista mainintaa pykälään. Nykyistä käytäntöä, että avolaitokseen sijoittaminen pääsääntöisesti ajoittuu rangaistusajan loppupuolelle ei sinänsä haluta muuttaa. Vanki voitaisiin kuitenkin sijoittaa avolaitokseen myös määräajaksi kesken pitkän rangaistuksen, jos se olisi perusteltua rangaistusajan suunnitelman mukaan ja muut siirtämisen edellytykset täyttyvät. Myös elinkautista rangaistusta suorittava voitaisiin pykälän edellytysten täytyessä siirtää avolaitokseen. Käytännössä näin tapahtuu nykyisinkin, mikä voimassa olevan lain mukaan on mahdollista”.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö katsoi, että elinkautisvankien sijoittaminen avolaitokseen määräajaksi tai muuten tulee arvioida aina tapauskohtaisesti laissa asetettujen avolaitokseen sijoittamisen edellytysten valossa, eikä kategorisia rajoituksia elinkautisvankien sijoittamiselle avolaitokseen vasta tuomion viimeisellä kolmanneksella voida perustella lain näkökulmasta. Mikäli nämä edellytykset täyttyvät, voidaan vanki siirtää avolaitokseen vankeuslain 6 luvun 1 §:n mukaisesti rangaistuksen pituudesta huolimatta.

Yhdyn asiassa Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön kantaan. Käsitykseni mukaan vankeuslain säännös on siltä osin täysin yksiselitteinen ja selvä, että elinkautisvankeja voidaan sijoittaa määräajaksi avolaitokseen pitkän rangaistuksen keskellä, eikä vain sen loppupuolella. Arviointikeskuksen selvityksen mukaan sen ja muiden arviointikeskusten pitkäaikainen yhteinen käytäntönä on ollut olla sijoittamatta elinkautisvankeja avolaitokseen ennen kuin vasta kahdeksan vuoden vankilassaoloajan jälkeen muuten kuin poikkeustapauksissa. Tällainen käytäntö ei saa siten tukea lainsäädännöstä, vaan on selvästi sen vastainen. Arviointikeskusten tulee saattaa käytäntönsä asiassa lainmukaiseksi.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö kiistää myös arviointikeskuksen johtajan näkemyksen ja tulkinnan siitä, että Rikosseuraamuslaitoksen ohjeella Vangin sijoittamisesta ja siirtämisestä avolaitokseen ja avolaitoksesta suljettuun vankilaan (2/004/2015) olisi vahvistettu vuodesta 2007 vallinnut linjaus ja käytäntö elinkautisvankien avolaitokseen sijoittamisessa. Tulkitsen ohjetta samalla tavoin kuin Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö. Todettakoon lisäksi, että ohjeen tulkinnalla ei ole asiassa merkitystä, koska ohjeella ei voida muuttaa lain sisältöä sen tarkoitusta ja sanamuotoa vastaamattomaksi.

Tapauksessa kielteisiä avolaitospäätöksiä on perusteltu myös sillä, että kantelijan avolaitokseen siirtäminen olisi vankien yhdenmukaisen kohtelun vastaista. Asiassa on ilmeisesti ymmärretty väärin mitä vankien yhdenmukaisella kohtelun vaatimukselle ja yhdenvertaisuudella tarkoitetaan.

Elinkautisvangit eivät ole mikään yhtenäinen ryhmä, vaan he eroavat toisistaan huomattavasti mm. rikosten laadun ja lukumäärän, vankila-aikaisen käyttäytymisen tai uusiin rikoksiin tai järjestysrikkomuksiin syyllistymisessä, järjestäytyneeseen rikollisryhmään kuulumisessa, rangaistusaikasuunnitelman toteutumisessa ja väkivaltarikosten uusimisriskin osalta. Elinkautisten vankeusrangaistusten pituudet vaihtelevat myös huomattavasti. Vanki on voitu vapauttaa lähellä vähimmäisaikaa 12 vuoden jälkeen tai sitten hänet on voitu vapauttaa vastaa 22 vankilavuoden jälkeen.

Elinkautisvangin kohdalla on tapauskohtaisesti arvioitava vankeuslaissa asetettujen avolaitokseen siirtämisen edellytysten täyttyminen, kuten tehdään muidenkin vankien kohdalla. Edellä todetun johdosta ei ole myöskään perusteltua miksi elinkautisvankeja tulisi käsitellä yhdenmukaisena ryhmänä avolaitokseen sijoittamisesta päätettäessä.

Vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on vankeuslain 1 luvun 2 §:n mukaan lisätä mm. vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämän hallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan. Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö katsoi, että on myös vankeuden täytäntöönpanon tavoitteiden mukaista, että elinkautisvankeja avolaitokseen sijoittaminen arvioidaan vankeuslaissa edellytetyllä tavalla. Yhdyn tältäkin osin Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikön näkemykseen. En pidä vankeuslain tavoitteiden kannalta järkevänä, että lähes kaikki elinkautisvangit sijoitetaan tuomion aluksi suljettuun vankilassa kahdeksaksi vuodeksi.

- - -

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.4.1 esittämäni käsityksen menettelyn virheellisyydestä elinkautisvankeja avolaitokseen siirrettäessä arviointikeskuksen tietoon ja huomioitavaksi. Tässä tarkoituksessa lähetän arviointikeskukselle jäljennöksen tästä päätöksestäni. Lähetän päätöksen tiedoksi myös muiden arviointikeskusten tietoon ja huomiotavaksi.

Lähetän päätöksen tiedoksi myös Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle ja rikosseuraamusalueen aluekeskukselle.